

12. Мережа та діяльність театрів м.Києва у 2006 році / Державний комітет статистики України Головне управління статистики у м.Києві. – 2007. – 19 лютого. – № 7/2-10/540
13. Державний архів м.Києва, ф.№Р-987, оп.№5, спр.№142, арк.17.”Звіт про роботу Головного управління культури Київської міської державної адміністрації за 1997р.”
14. Державний архів м.Києва, ф.№ Р-987, оп.№5, спр.№173, арк.24.”Звіт про роботу Головного управління культури Київської міської державної адміністрації за 1998р.”
15. Державний архів м.Києва, ф.№Р-987, оп.№5, спр.№70, арк.14.”Звіт про роботу Головного управління культури Київської міської державної адміністрації за 1995р.”
16. Державний архів м.Києва, ф.№Р-987, оп.№5, спр.№111, арк.12.”Звіт про роботу Головного управління культури Київської міської державної адміністрації за 1996р.”

Батенко Г.

КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Міжнародна політика Великої Британії перших десятиліть ХХ ст. є зірцем колоніальної політики, в нашій статті ми надаємо перевагу вивченню питання про ставлення англійських лідерів до своїх колоній, в першу чергу – Палестини. Із метою володіння на цій території британське правительство пообіцяло сіоністам створення “єврейського осередку” на “землі обітованій”, арабам надали гарантії про підтримку їх бажання мати власну незалежну державу також на території Палестини. Результати розв’язання цього циклу питань і сьогодні бентежать не тільки політиків. ЗМІ усіх стран світу вважають за потрібне відобразити ситуацію на Близькому Сході, перелічуючи кількість жертв терактів, бомбодувань, перестрілок.

Ще у ході I світової війни арабам було обіцяне сприяння в утворенні незалежної арабської держави на більшій частині арабських вілайєтів Османської імперії (включаючи й Палестину – Г. Б.) після перемоги країн Антанти. Ця обіцянка мала на меті залучити на сторону Антанти арабське населення Османської імперії у війні проти країн “осі”. Ця обіцянка містилася в листуванні Верховного комісара Великобританії в Єгипті Г.Мак-Магона з правителем Мекки шерифом Хусейном аль-Хашимі, що продовжувалося з липня 1915 по березень 1916 р. У цей період Хусейн аль-Хашимі був еміром Мекки, мав особливий статус хоронителя священних ісламських міст. Маючи такий статус, він був фактичним представником арабських народів, хоча формально не мав над ними верховної політичної влади. Хусейн у листі до Г.Мак-Магона від 14 серпня 1915 р. так визначав кордони майбутньої арабської держави: на півночі – приблизно по 37 паралелі до кордону з Іраном; далі – на південний схід до Індійського океану; на захід – включаючи весь Аравійський півострів, крім Адена, що залишалося під англійським контролем; і потім на північ – по узбережжю Червоного та Середземного морів до Мерсіни [1, с.5]. Таким чином, майбутня арабська держава повинна була включати всі арабські території Передньої Азії – Ірак, Сирію, Ліван, Палестину, Йорданію й усю Аравію, за винятком Адена.

Г.Мак-Магон у листі-відповіді Хусейну від 25 жовтня 1915 р. від імені англійського уряду зажадав включити з арабських кордонів район Мерсіни в Південній Анатолії й частину Сирії на захід від лінії Алеппо-Хама-Хомс-Дамаск до Середземного моря. Г.Мак-Магон посилався на те, що ці райони західної Сирії не можна назвати чисто арабськими і, крім того, тут Англія змушена враховувати інтереси свого союзника – Франції. Із такими змінами Крім того, англійці хотіли поставити під свій контроль оборону майбутньої арабської держави й закріпити за собою посади радників в арабському уряді, що також викликало заперечення Хусейна. Після ревізії, яку було проведено лордом Китченером наприкінці 1915 р., було визнано, що заходи щодо охорони Суецького каналу, прийняті Г.Мак-Магоном, недостатні. Наприкінці 1916 р., в Каїрі Т.Е.Лоуренс (пізніше Лоуренс Аравійський – Г. Б.) створив Арабське бюро, яке невдовзі стало офіційною філією англійського Форін Офіс та „штабом” британської політики на Близькому Сході. Т.Лоуренс займався пропагандою серед арабських лідерів ідеї повстання проти Туреччини. Таким чином, найважливіші питання про майбутні англо-арабські відносини не були визначені до кінця. Проте, спираючись на обіцянки Г.Мак-Магона та не дивлячись на те, що з 50 тисяч озброєних було не менше 10 тисяч, не було ні гармат, ні кулеметів, не дивлячись на зверхні слова британського Верховного комісара у Єгипті (1916 – 1919) сера Р.Уінгейта – „його (Хусейна – Г. Б.) армія фактично є просто наволочтю, що нагадує натовп дервішів” [2,с.301], араби під керівництвом Хусейна підняли повстання проти Османської Туреччини в липні 1916 р. і 5 липня захопили Мекку. Восени 1916 р. Хусейн проголосив незалежність Хіджазу й оголосив себе королем арабів, тобто всіх арабських країн Азії, але країни Антанти й деякі інші визнали його владу тільки над Хіджазом. У процесі великого листування шериф недвозначно вимагав “незалежності всіх арабських країн”, детально уточнюючи кордони зазначених територій, куди входила й Палестина. Г.Мак-Магон, у свою чергу, завіряв шерифа в тому, що Великобританія готова визнати й підтримати незалежність арабів у всіх районах, “яких домагається шериф Мекки” [4, с.4].

Після оголошення Хусейном себе „королем арабської нації” англійський та французький уряди виказали невдоволення цим кроком та висловили готовність визнати його лише монархом Хіджазу та „провідником повстання арабів проти турок” [2, с.351].

Усе це було підтверджено в трьох офіційними британськими деклараціями, які вийшли після публікації радянським урядом тексту угоди Сайкс-Піко і появи Декларації Бальфура, в яких говорилося, як відомо, про майбутнє арабських територій Османської імперії. Останні два документи викликали різкий протест із боку арабської громадськості. Король Хіджазу Хусейн став схилитися до виходу арабів із війни та дійшов висновку про сепаратний мир з Туреччиною.

У цій ситуації Великобританія почала новий дипломатичний крок, метою якого було затримати арабів на стороні Антанти. 4 січня 1918 р. оксфордський професор Хогарт, який обіймав важливу посаду в британській розвідці в Каїрі, вручив королю Хіджазу Хусейну меморандум англійського уряду, що одержав назву “меморандум Хогарта”. У ньому говорилося про те, що “держави Антанти рішуче виступають за те, щоб арабській нації була надана повна можливість для повторного утворення нації у світі... Що ж стосується Палестини, то ми рішуче відкидаємо підпорядкування одного народу іншому” [4, с.4; 5, с.12]. Разом із тим меморандум рекомендував арабам налагодити співробітництво із сіоністами. Хусейн узяв цей меморандум до відома, попередивши однак, що після закінчення війни він буде домагатися перегляду палестинського питання. Більш конкретно проблему поділу Палестини на англійську та французьку сфери впливу було викладено в спільній англо-французькій декларації від 7 листопада 1918 р., у якій, як і раніше, відзначалося, що термін “Сирія” містить у собі Ліван і Палестину: “Великобританія та Франція погоджувалися сприяти становленню тубільних урядів і управлінь у Сирії та Месопотамії, які вже були звільнені союзниками, так само як і на тих територіях, які вони намагаються звільнити, і визнати їхній уряд, як тільки вони будуть фактично засновані” [4, с.4; 3, с.324].

Таким чином, Великобританія давала арабам тверді гарантії незалежності після закінчення I світової війни. Але після закінчення війни, британською стороною було заявлено, що ці гарантії не поширюються на Палестину.

12 березня 1922 р. Г.Мак-Магон написав лист у міністерство колоній, у якому він затверджував, що у своєму листуванні з Хусейном виключав Палестину з числа незалежних арабських держав, і, що коли писав про Сирію, мав на увазі тільки міста Дамаск, Хомс, Хама й Алеппо. Ще пізніше, 23 липня 1937 р. в “Таймсі” був опублікований лист у газету Г.Мак-Магона, у якому він підкреслював той факт, що “... частина Сирії, відома як Палестина, не була включена в область, у якій арабська незалежність була обіцяна” [3.–1937, 23 July,с.325].

До 1937 р. кореспонденція Хусейна та Г.Мак-Магона не публікувалася, хоча це питання не раз порушувалося на засіданнях у палатах громад і лордів британського парламенту в 20-і – першій половині 30-х рр.. Так, на засіданні палати громад 11 липня 1922 р. на запитання У.Черчіллю – чи буде незабаром опубліковане листування Г.Мак-Магона із шерифом Мекки чи хоча б лист Г.Мак-Магона від 25 жовтня 1915 р. – глава міністерства колоній відповів негативно, тому що, публікація одного чи всіх документів, що складають листування, не представляє суспільного інтересу. Під час обговорення кореспонденції Г.Мак-Магона з Хусейном у палаті громад у липні 1930 р. частина британських парламентаріїв вважала само собою зрозумілим обіцянку Г.Мак-Магона про надання незалежності арабам Палестини [3,с.325].

У звіті комісії Пила (1937 р.) британський уряд визнавав той факт, що в 1915 р. Великобританією була обіцяна шерифу Мекки за підтримку Антанти в I світовій війні незалежність більшої частини арабських провінцій турецької імперії. І араби зрозуміли це так, що Палестина буде включена у сферу незалежної території. На цьому мова про обіцянки незалежності у звіті переривається. Таким чином, на думку британського уряду, уся проблема Палестини полягала в тому, що араби, нібито просто не так зрозуміли ці обіцянки незалежності, точніше, не так, як хотілося би Великобританії.

Біла книга 1939 р. у відповідь на вимоги численних арабських делегацій офіційно визнати той факт, що Г.Мак-Магон від імені уряду Великобританії обіцяв незалежність арабським територіям, підкреслювала неможливість цього визнання, тому що Г.Мак-Магон нічого не говорив про “землі, розміщені на захід від Йордану”, і тому “... кореспонденція Мак-Магона не є законною підставою для висунення вимог щодо незалежності арабської Палестини” [6, с.5; 3, с.325].

Арабські дослідники і сьогодні вважають, що Великобританія не виконала своїх конкретних обіцянок, викладених у листуванні Г.Мак-Магона та шерифа Хусейна. Наприклад, Абд аль-Ваххаб Кайалі пише: “Британія погоджувалася визнати й підтримати арабську незалежність... у Сирійській провінції Османської імперії, якщо Хусейн оголосить війну Туреччині” [7,с.44. Великобританія не збиралася виконувати ці обіцянки, про що свідчила вищезгадана угода Сайкс-Піко. Отже, Великобританія фактично відмовлялася від обіцянок, даних нею арабам щодо післявоєнного устрою територій Османської імперії, населених в основному арабами. До кінця 1916 р. Синай був окупований експедиційними військами Єгипту. Штурм Гази в березні 1917 р. закінчився невдачею, але 2-го квітня британський військовий кабінет прийняв рішення звільнити Палестину. Ще в січні М.Сайкс радив своїм друзям-сіоністам мати напоготові людей, як тільки Великобританія вступить у Єрусалим. Тим часом, спираючись на антитурецьке повстання арабів, англійські війська під командуванням фельдмаршала Алленбі розгорнули наступ проти турків у другій половині 1917 р. У липні 1917 р. арабські повстанці вибили турків із Акаби, 20 вересня британська кавалерія захопила Назарет, 30 вересня 1918 р. воїни сина Хусейна Фейсала ввірвалися в Дамаск, тільки через добу в місто стали входити британські частини Алленбі. Фейсал був проголошений королем Сирії, де був сформований арабський уряд. Але вже через два роки французи викинуть Фейсала з Дамаска. У жовтні Алленбі зайняв Беершебу, 9 грудня англійці вступили в Єрусалим. Ще у 1916 році, коли поразка Туреччини ставала все очевиднішою, Хашомером був опрацьований план захоплення Єрусалиму та утримання його у своїх руках до приходу англійців; вважалося, що „в такому разі англійці оцінять внесок євреїв у справу перемоги Великобританії та приймуть його до уваги при вирішенні питання про майбутнє Палестини” [8,с.26].

Англійський головнокомандуючий звернувся з відозвою до арабського населення, у якому урочисто заявив, що мета війни на Близькому Сході для Великобританії полягає в тому, щоб звільнити гноблені турками народи та допомогти їм створити національні уряди за їх власним вибором і бажанням. Але ця мета повинна була здійснитися у невизначеному майбутньому, а поки, відразу ж після вступу в Єрусалим, Алленбі створив Occupied Enemy Territory Administration – Управління окупованої ворожої території на чолі з

генералом Клейтоном. Власне для арабського населення мало що змінилося. Британці цілком зберегли стару адміністративну організацію, податки, системи землеволодіння, шаріатський суд. Була встановлена система прямого управління, при якій усі підкорялися наказам головнокомандуючого Алленбі. Сіоністи очікували, що нові господарі Палестини будуть насамперед піклуватися про дотримання принципів Декларації Бальфура; але більшість британських офіцерів не підтримували офіційну політику своєї країни. Лише деякі з них (наприклад Уіндем Дідз) співчували сіоністам, але більшість віддавали перевагу арабам, ніж євреям, вважаючи наполегливі вимоги останніх у кращому випадку просто абсурдними. З їхнього погляду, головне завдання було в підтримці status quo, у збереженні суспільного спокою й існуючого укладу. Більш того, англійські офіцери не мали досвіду адміністративної роботи й “при першому ж зіткненні з арабською опозицією сіонізму інстинктивно вирішили, що необхідно утримуватися від будь-яких дій, що можуть загострити конфлікт: адже араби, зрештою, склали переважну більшість населення” [9, с.636 – 637].

Проте сіоністами була отримана від британського уряду офіційна підтримка в справі створення в Палестині “єврейського національного осередку”. Поява Декларації Бальфура (2 листопада 1917 р.) мотивувалася прагненням британського уряду заручитися підтримкою євреїв США й Росії у війні проти Німеччини. Фактично ж Декларація Бальфура надала можливість Великобританії не передавати управління Палестиною під міжнародний контроль і не включати Палестину в майбутню арабську державу, тобто відмовитися від обіцянок, викладених у листуванні Г.Мак-Магона й шерифа Хусейна аль-Хашими. Деякі західні дослідники висувають тезу про те, що цих обіцянок і не було, а вся проблема протилежного тлумачення арабами й британським урядом кореспонденції Хусейна і Г. Мак-Магона полягає тільки в неточному перекладі листів, зроблених, мабуть, британським чиновником Р. Сторрсом – зокрема, при перекладі слова “дистрикт” як вілайет. Якщо це справді є коренем проблеми, то цей переклад, на наш погляд, був зроблений свідомо. У той же час у Декларації Бальфура Великобританія давала обіцянки євреям у відношенні Палестини, розпоряджатися якою вона не мала ніяких юридичних прав. У той час євреї склали не більш 6% населення Палестини. Згодом Х. Вейцман писав, що для появи Декларації Бальфура він провів біля двох тисяч переговорів [10, с.283; 3, с.325].

Шостий АПК (червень 1923 р.) зажадав від уряду Великобританії виконання зобов’язань, даних ним у листуванні Г.Мак-Магона з шерифом Мекки Х. аль-Хашими. Із метою підтвердження цих зобов’язань була опублікована телеграма короля Хусейна, у якій підтверджувалося, що “Великобританія обіцяла активну підтримку в створенні загального арабського об’єднання в складі Іраку, Палестини, Трансїорданії, держав у Аравії, крім Адена” [11, с.481].

Напередодні II світової війни був створений комітет у складі представників Великобританії й арабів для вивчення цієї проблеми. Обидві сторони лише підтвердили свої колишні тлумачення листів Хусейна та Г.Мак-Магона. У той же час англійська делегація все ж таки визнала, що “арабське твердження щодо значення фрази “частина Сирії, яка лежить на захід від Дамаска, Хами, Хомса й Алеппо” має велику силу, ніж це здавалося дотепер. Вона погодилася з тим, що Палестина була включена до зони, на яку претендував шериф Мекки в його листі від 14 липня 1915 р., і з тим, якщо тільки Палестина не була виключена з цієї зони в подальшому листуванні, вона повинна вважатися включеною в ту зону, у якій Великі держави повинні визнати й підтримати незалежність арабів”. Таким чином Великобританія визнавала той факт, що Палестина не була виключена з району, на якій поширювалися англійські гарантії незалежності [4, с.46; 5, с.19; 3, с.325].

Ішла Перша світова війна, й пророчити подальший розвиток подій на Близькому Сході було неможливим. У Лондоні знали, що рано чи пізно таємне стане явним і неминуче прийде зіткнутися з опором корінного арабського населення. Крім того, прийде якось виплутуватися із становища, яке виникло, і пояснювати арабам, як Великобританія могла підписати два взаємовиключних документи: угоди Мак-Магона – Хусейна та Сайкс-Піко. І ось тут уряд Ллойд Джорджа вирішив використати у своїх імперських цілях сіонізм, який поставив перед собою завдання повернути всіх євреїв на “землю обітовану” й створити в Палестині єврейський національний осередок.

У лютому 1917 р. відбулася перша офіційна конференція, що призвела до появи Декларації Бальфура. У її роботі брали участь М.Сайкс, Г.Семуель, лідери сіоністського руху, представники Ротшильдів. На цій конференції було прийняте рішення відмовитися від спільного володіння чи інтернаціоналізації Палестини на користь британського протекторату [9, с.267].

У жовтні А.Бальфур доручив Л.Емері підготувати проект декларації. Проект Л.Емері широко обговорювався в єврейському середовищі, і головний рабин завірив, що запропонована декларація буде схвалена переважною більшістю єврейського населення. Під час вирішального засідання кабінету 31 жовтня А.Бальфур залишив відкритим питання про те, чи опиниться Палестина під британським чи американським протекторатом, чи буде запропонований який-небудь інший політичний устрій. Після закінчення суперечок йому доручили написати лист лорду Ротшильду з проханням довести його зміст до зведення федерації сіоністів. У свою чергу Артур Д.Бальфур протягом усього свого життя цікавився євреями, їхньою історією, а джерелом цього інтересу слугувало досконале знання Старого Заповіту. 2 листопада 1917 р. Артуром Бальфуром, міністром закордонних справ уряду Д.Ллойд Джорджа, був датований лист лорду У.Ротшильду, що став відомим як “Декларація Бальфура”. Його текст має такий вигляд: “Маю честь передати Вам від імені уряду Його Величності таку декларацію, у якій виражається співчуття сіоністським прагненням євреїв, представленим на розгляд кабінету міністрів, яка й була ним схвалена: “Уряд Його Величності (короля Георга V – Г. Б.) із схваленням розглядає питання про створення в Палестині національного осередку для єврейського народу і докладе всіх зусиль для сприяння та досягнення цієї мети; причому ясно маєтсья на ува-

зі, що не повинні вироблятися ніякі дії, які можуть порушити цивільні та релігійні права існуючих неєврейських громад у Палестині чи ж права й політичний статус, якими користуються євреї в будь-якій іншій країні” [3, с.327].

Перш ніж відправити цей лист, А.Бальфур відвідав Вашингтон, де консультувався з найбільшим діячем сіоністського руху в США, членом Верховного суду США Луїсом Д.Брандейсом. А.Бальфур відрекомендувався прихильником сіонізму й завірив у своїй підтримці “палестинського проекту” ВСО. Поряд з цим А.Бальфур виразив своє побажання, щоб Палестина знаходилася під спільним керівництвом Великобританії та США.

В обмін на Декларацію Бальфура сіоністські лідери дали обіцянку згуртувати всіх євреїв для підтримки Антанти і, як вважав Д.Ллойд Джордж, “дотрималися свого слова”. 8 листопада 1917 р. британська преса повідомила про прийняття нової Декларації. Ця новина з’явилася на сторінках газет поруч зі звісткою, що прийшла із Петрограда, про більшовицьку революцію. У газетах виражалася впевненість, що ця епохальна подія (Декларація Бальфура – Г. Б.) підготувала ґрунт для державотворення: “Дейлі Експрес” вийшла з заголовком “Держава для євреїв”, “Таймс” і “Морнінг Пост” – “Палестина для євреїв”. У “Обсервері” затверджувалося, що в подібних обставинах не могло бути більш правильного й більш мудрого державного рішення [9, с.277].

В.Жаботинський вважав російську революцію 1917 р. страшною катастрофою, тому що російські євреї виявилися відірваними від світового єврейства й перестали брати участь у сіоністському русі. Але найгірше було в тому, що більшовизм породив протидію у всій Європі, тобто “... без більшовизму не було б Гітлера, а без Гітлера не було б II світової війни та холокоста” [9, с.545]. До речі, велику частину сіоністів, заарештованих у СРСР у 20-х рр., висилали під видом покарання в Палестину. До травня 1925 р. в такий спосіб було вислано 152 особи. У довідці ОГПУ від 29 травня 1925 р. говорилося, що висилка в Палестину виявилася серйозним стимулом для посилення нелегальної роботи сіоністів, тому що кожний був упевнений, що за свою антирадянську діяльність він одержить можливість поїхати на суспільний рахунок у Палестину, а не розплачуватися за скоєний ним злочин. Ще у 1923 р. голова ОГПУ Ф.Дзержинський направив своєму колегові М.Триліссеру таємну записку, в якій велось про те, що чекісти мають приятелювати із сіоністами, вміти завойовувати їхню прихильність та користуватися ними у своїх цілях. Вважалося, що сіоністський рух можна буде використовувати для протидії британській розвідці на Близькому Сході і, зокрема, в Палестині. Крім цього, прихильники теорії світової революції збиралися використати Палестину в якості плацдарму для проникнення до „перлини британської корони” – Індії.

Американський учений-сходознавець, палестинський араб за походженням Е.Саїд відзначає такі особливості Декларації Бальфура, що вона була створена а) європейським урядом, б) на європейській території, в) без усякого врахування бажання населення країни, г) вона була фактично обіцянкою передачі цієї території спільності іноземців... з метою перетворення її в національний осередок для єврейського народу. У Декларації Бальфура говорилося про єврейський національний осередок у Палестині. У той же час, лідери сіоністського руху не приховували, що метою ВСО є державотворення на цій території. На Паризькій мирній конференції 1919 р. Х.Вейцман заявляв, що створення єврейського національного осередку призведе до появи національності, “яка буде в такій же мірі єврейською, як французька нація є французькою, англійська нація є англійською. Пізніше євреї становитимуть більшість населення, вони будуть готові створити уряд відповідно до рівня розвитку їхньої країни та їх ідеалів”. Заради цієї мети він, вітаючи майбутнє мандатне управління Палестиною, виражав надію на дозвіл 70 – 80 тисячам євреїв в’їхати найближчим часом у Палестину. Незважаючи на розпливчастість формулювань Декларації Бальфура, у цілому вона припускала, що рано чи пізно в Палестині буде створена єврейська держава. У Черчілль вважав, що населення цієї держави складе 3 – 4 млн., Сирія й Аравія повинні будуть залишитися в руках арабів, Палестина – перейти євреям, а палестинським арабам прийдеться з цим змиритися [9, с.332; 3, с.326].

У цілому британський уряд і ВСО розробили й обговорили шість проектів цього документа. Хоча в Декларації Бальфура не говорилося про негайне створення в Палестині єврейської держави, проте вона позитивно сприймалася лідерами сіоністського руху. Тому Вейцман писав, що це один із тих випадків в історії, коли євреї повинні запитати себе – варто було б їм бути непримиренними й наполягати на своєму. Змогли б вони домогтися тоді більш прийнятної для них декларації чи ж британський уряд, який втомився від внутрішніх розбіжностей між євреями, відмовився б займатися цією проблемою? Євреї вирішили прийняти цю Декларацію.

У Декларації Бальфура нічого не говорилося про палестинських арабів, які склали більшість 90% усього населення Палестини і які володіли близько 97% землі в Палестині (будь то християни чи мусульмани). З іншого боку, Декларація Бальфура гарантувала дотримання прав і політичного статусу євреїв у будь-якій іншій країні. Ця “гарантія” була запропонована ВСО. Як справедливо вважають автори дослідження “Джерела й історія проблеми Палестини”, “її включення стало результатом побоювання Е.Монтеґ’ю у відношенні реакції на Декларацію з боку євреїв, які вирішили залишитися у своїх країнах” [4, с. 16; 3, с. 327].

Деякі дослідники (у першу чергу ізраїльські – Г. Б.), не посилаючись на джерела, заслугу в появі й редагуванні цього тексту Декларації приписують Х.Вейцману. У 1916 р. він, очолюючи хімічну лабораторію в Манчестері, запропонував першому лорду Адміралтейства У.Черчіллю спосіб одержання синтетичного ацетону для виробництва вибухових речовин. Через кілька місяців нібито новий прем’єр – міністр Л.Джордж поцікавився у Вейцмана про винагороду його за цю роботу. Вейцман запитав його, чи може він зробити що-небудь для його народу. У своїх мемуарах, опублікованих через багато років, Л.Джордж згадував, що Декларація була дана Вейцману у відповідь на зроблену ним важливу роботу з виробництва ацетону. При цьому Бальфур був переконаний, що “євреї – це талановитий народ, який живе на землі з часів дре-

вніх греків; і перед ним – вигнаним, розсіяним, переслідуваним – християнський світ знаходиться в неоплаченому боргу” [9, с. 263].

Політика уряду Великобританії щодо Декларації Бальфура була сформульована Л.Джорджем так: “Немає ніяких сумнівів у тому, чого хотів кабінет. У його плани не входило державотворення відразу ж після підписання мирного договору без обліку побажань більшості населення. З іншого боку, передбачалося, що якщо євреї становлять більшість населення, то Палестина стане єврейським співтовариством. Думка про необхідність штучно стримувати єврейську імміграцію, щоб євреї постійно складали меншість населення, ніколи не приходила в голову нікому з тих, хто визначав політику”. Після появи Декларації Бальфура М.Сайкс заявив, що державотворення не входило в плани сіоністів, і радив євреям у їх же власних інтересах глянути на Декларацію очима арабів. Лорд Сессіл, помічник міністра закордонних справ, у грудні 1917 р. заявив: “Ми хочемо, щоб арабські країни були будинком для арабів, Вірменія – для вірменів, а Іудея – для євреїв” [9, с.280]. Але через кілька тижнів він повідомив, що все, що британський уряд робив, було запорукою того, щоб створити для євреїв у Палестині таку ж основу для існування, що й в інших національностей, і не допускати стосовно них дискримінації. Таким чином, Декларація Бальфура була не юридичним, а політичним документом.

У 1918 р. Декларація Бальфура була визнана Францією, Італією та США, а в 1920 р. на вимогу Великобританії цілком була включена в Севрський мирний договір, що передбачав передачу Сирії, Лівану, Палестини та Месопотамії під мандатне управління. Як і сіоністи, араби ще цілком не розуміли, що означає Декларація Бальфура на практиці. На зборах сіоністів у Ковент-Гардені 2 грудня 1917 р. з нагоди прийняття Декларації двоє арабських представників виразили слова вітання сіоністам від імені свого народу. Незабаром Вейцман заявив, що всі непорозуміння між арабами та євреями залишаться в минулому. Найбільші катірські газети “Мукаттам” і “Арам” писали, що арабам не потрібно побоюватися єврейської держави, а британський уряд усього лиш визнавав законні історичні права євреїв [9, с. 327].

Дослідження ООН “Джерела й історія проблеми Палестини (частина I. 1917 – 1947 р.)” у такий спосіб оцінює значення цієї декларації для Палестини: “Декларація, що визначила напрямок подальшого розвитку подій у Палестині, була включена в мандат. Її здійснення викликало опір з боку арабів і призвело до повстання. Вона зрештою призвела до поділу й породила існуючу сьогодні проблему. Тому необхідно вивчити цю Декларацію, яку можна вважати джерелом проблеми Палестини” [4, с. 8]. Таким чином, треба підкреслити, що декларація Бальфура суттєво вплинула на арабсько-єврейські стосунки в Палестині, радикалізувала ситуацію в регіоні і сприяла активному формуванню збройного протистояння.

Джерела та література

1. Great Britain and Palestine 1915-1936. – L., N.-Y.: Oxford University Press, 1937. – 111 p.
2. Лидел Гарт Б. Полковник Лоуренс. Лоуренс Аравийский. – М. – СПб: АСТ – Terra Fantastica, 2002. – С. 276 – 552.
3. Щевелев С. С. Английские „гарантии” независимости Палестины во время I мировой войны // Культура народов Причерноморья. – 1998. – № 5. – С. 324 – 329.
4. Истоки и история проблемы Палестины. Часть I. 1917 – 1947. – Нью-Йорк: ООН, 1978. – 116 с.
5. Катату М. И., Щевелев С. С. Палестина под мандатным управлением Великобритании и палестинская проблема (20 – 40-е годы). – Деп. в ИНИОН АН СССР 18 января 1991, №43711. – 310 с.
6. Palestine. Statement of Policy. Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by Command of His Majesty. May, 1939. – L.: His Majesty’s Stationery Office, 1939. – 12 p.
7. Kayyali A.W. Palestine: A Modern History. – L.: Croom Helm, 1971. – 243 p.
8. Алон И. Хагана // Арабо-израильские войны. – М. – СПб: АСТ – Terra Fantastica, 2004 – С. 11 – 188.
9. Ланда Р. Г. Влияние Великой Октябрьской социалистической революции на арабские страны. Великий Октябрь и актуальные проблемы арабского мира. – М.: Наука, 1979. – С. 58 – 87.
10. Garaudy R. Palestine. Terre des Messages Divins. – P.: Albatros, 1986. – 409 p.
11. Palestine. A Study of Jewish, Arab and British Policies. Vol. I. – New Haven: Yale University Press, 1947. – 593 p.
12. Great Britain and Palestine. 1915-1945. Information Papers No. 20. – L., N.-Y.: Royal Institute of International Affairs, 1946; L.: Chatham House, 1946. – 177 p.

Грушева Т.

ДО ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОГО БАГАТОМАЇТТЯ В УКРАЇНІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Вивчення проблем, що пов’язані з сучасною релігійною ситуацією в Україні, продиктовані потребою об’єктивного наукового висвітлення маловідомих сторінок історії традиційних церков, залученням до обігу нових джерел, необхідністю концептуальної розробки даної теми в історичній літературі, а також практичного вирішення міжконфесійних конфліктів, що є характерними для духовної сфери країни. Мета даного дослідження полягає у спробі дати об’єктивний аналіз проблемі релігійного багатомайття в Україні в історичній ретроспективі і сучасних реаліях.

Актуальність теми підтверджують чисельні наукові роботи, присвячені проблемі міжконфесійних взаємин, аналізу сучасної і традиційної релігійної карти України. Разом з істориками роблять спроби пояснити